

Jon Helge Tollefsen

## Korstog i Nord-Norge

Korstogsideologi og -tendenser under Håkon IV.  
Håkonsson 1240-1263

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: David Brégaint

Mai 2021



Jon Helge Tollefsen

## **Korstog i Nord-Norge**

Korstogsideologi og -tendenser under Håkon IV.  
Håkonsson 1240-1263

Bacheloroppgave i Historie  
Veileder: David Brégaint  
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet  
Det humanistiske fakultet  
Institutt for historiske og klassiske studier



**NTNU**

Kunnskap for en bedre verden



## Sammendrag

I denne oppgaven utforskes det om det var korstog i Nord-Norge under Håkon IV. Håkonsson. Oppgaven anvender både primærkilder og sekundærkilder til hjelp. De selekterte primærkildene er i hovedsak Håkon Håkonssons Saga, samt utdrag fra Matteus Paris sin Chronica Majora og brev ifra Diplomatarium Norvegicum. Oppgaven lener seg på Pål B. Svenungsens master- og doktorgradsavhandling om samme tema, og bruker hans tolkninger til hjelp rundt tematikken. Gjennom oppgaven blir det i første omgang redegjort for kildene, herunder kildekritisk bruk av dem. Samtidig vil også historiografien til temaet bli redegjort for. Videre kommer hovedfokuset i hoveddelen til å være rundt Håkon Håkonsson, hans arbeid med å konsolidere kongemakt og derfor hans bruk av blant annet korstogsløfter til dette. Dette blir satt opp mot en europeisk kontekst, med korstogstendenser fra Kontinentet og deres innflytelse på den norske korstogsbevegelsen. Til slutt kommer en konkludering på spørsmålet om det ble utøvet korstog i Nord-Norge under Håkon IV. Håkonsson, med primærkildene, tolkningene av sekundærkildene og den øvrige kontekstualiseringen satt opp mot hverandre. Det vi da ser er at forutsetningene var til stede for et korstog i Norge, og at det var tendenser i Europa som kan tilsi at det var korstog på et lokalt nivå.

## Summary

In this bachelor the concept of crusading in Norway during the reign of Håkon IV. Håkonsson is explored. The assignment uses primary and secondary sources to guide it. The selected primary sources are the Saga of Håkon Håkonsson, as well as excerpts from Matthew of Paris' Chronia Majora, along with selected letters from the Diplomatarium Norvegicum. The assignment leans on Pål B. Svenungsens master- and doctorate thesis on the same subject and uses his interpretations to help the subjects theme. The assignment will first be expounding the primary sources, with a critical view. Further there will be a small explaining of the historiography of the subject. The main focus of the thesis will be revolving around Håkon Håkonsson, his work with consolidating his kingly power and therefore his use of crusader vows for this task. This will be put against a European context, with crusading tendencies from the Continent and its influence on the Norwegian crusader movement. Lastly the conclusion on the question if there was exercised crusades in Northern-Norway during Håkon Håkonsson, with the primary sources, the interpretation of the secondary sources and the European contextualisation put up against each other. What we find is that the requirements for a crusade was present, and that similar tendencies in Europe might say there was a crusading effort on a local level.

## Innhold

1.1 Introduksjon.....	3
1.2 Bakgrunn for valg av tema og avgrensning.....	3
1.3 Kildemateriale .....	4
1.3.1 Håkon Håkonssons Saga .....	5
1.3.2 Matteus av Paris sine krøniker .....	5
1.3.3 Pavebrev fra Diplomatarium Norvegicum .....	6
1.3.4 Brev 24 .....	6
1.3.5 Brev 37 .....	7
1.3.6 Brev 47 .....	7
1.3.7 Vurdering og kritikk av primærkildene.....	8
1.3.8 Sekundærkilder.....	9
1.3.9 Vurdering og kritikk av sekundærkildene .....	11
1.4 Definisjoner, historiografi og begrepsavklaring .....	12
1.4.1 Tradisjonisme og pluralisme .....	12
1.4.2 Norge og Nord-Norge satt i kontekst av definisjonen.....	13
1.4.3 Kort begrepsavklaring .....	13
1.4.4 Tidligere forskning .....	14
1.5 Oppsummering og videre disposisjon .....	15
Hoveddel .....	16
2.1 Håkon Håkonssons Saga .....	16
2.2 Matteus av Paris .....	18
2.3 Brevene.....	19
2.4 Kong Håkons politiske motivasjoner .....	22
2.4.1 Europeisk kontekst .....	23
2.4.3 Indirekte henvisninger og indisier .....	24
2.5 Videre kontekstualisering og drøfting .....	25
2.6 Oppsummering .....	28
Konklusjon .....	28
Kilder:.....	30
Litteratur:.....	30

## 1.1 Introduksjon

«Kong Håkon la mer vinn på å styrke kristendommen i Norge enn noen annen konge før ham siden Olav den Hellige.»<sup>1</sup> Slik starter oversikten i Håkon Håkonssons Saga over ettermålet til kong Håkon IV. Håkonsson og hans arbeid for å styrke kristendommen i Norge i løpet av hans styringstid.<sup>2</sup> Han regjerte i en turbulent periode mellom det verdslige og det geistlige i Europa og Midtøsten, hvor korstog og konflikt mellom pave og fyrster preget verdensbildet til de vestlige europeerne. I Midtøsten hadde Jerusalem falt i hendene til muslimske herrer, mens i Europa var det utartet konflikt og politiske korstog mot pavens fiender, da spesielt de tyske keiserne.<sup>3</sup> Håkon og Norge var i periferien av disse hendelsene, men likevel preger de hans styresett, samt de politiske og ideologiske tendensene man ser Håkon pådrive etter de konfliktfylte tiårene med borgerkrig. I skyggen av alt dette kan man reise flere spørsmål. Et av de mest framtrædende spørsmålene blir rundt Håkon og hans religiøse arbeid i Norge – til tross for avlagte korstogsløfter dro han aldri til Midtøsten for å utøve dem der. Med dette i bakgrunn må vi heller se til Norden og spørre oss om det fantes korstog i Nord-Norge under Håkon Håkonsson.

## 1.2 Bakgrunn for valg av tema og avgrensning

Korstog i middelalderen har lenge vært satt under lupen og brukt som grunnlag for akademisk forskning i lang tid.<sup>4</sup> Helt siden korstogene begynte har de som deltatt debattert rundt korstogene, om det moralske og religiøse aspektet, for så at det videre har blitt et veletablert historisk og akademisk forskningsgrunnlag.<sup>5</sup> Bakgrunnen for valget av temaet i denne oppgaven er flerfoldig. Undertegnede er personlig interessert i korstog, men ikke i så stor grad de tradisjonelle korstogene i Midtøsten. Fokuset har heller primært ligget utenom det Hellige Land og strabasene som foregikk der, i Øst-Europa spesielt. Siden korstogene har blitt eksponert for et større publikum blant annet gjennom populærkultur og andre hendelser, så har konseptet fått både positive og negative assosiasjoner ført med seg i bakgrunn av disse.<sup>6</sup> Dette har undertegnede blitt fascinert av i lang tid. Det man derimot ser lite av er en dreining av korstog opp mot den nordlige periferien av Europa, mer spesifikt Norge og Skandinavia.

---

<sup>1</sup> Hødnebo & Magerøy, 1979, s. 341., | Mundt, 1977, s. 209: «(H)Akon kongr lagdi meira fyli a at ftyrkia guds kriftni i norigi enn kongr fyrir honum. fidan er var hinn helligi olafur kongr.»

<sup>2</sup> Ibid: s. 341.

<sup>3</sup> Riley-Smith, 2014, s. 163, 228.

<sup>4</sup> Svenungsen, 2020, s. 14-15.

<sup>5</sup> Allen & Amt, 2014, s. 85-89., Svenungsen, 2020, s. 14-15.

<sup>6</sup> Svenungsen, 2020, s. 15. Ellers i populærkultur ser man korstog presentert i både bøker, filmer, musikk med mer. De mer negative assosiasjonene kommer kanskje heller i form av retorikken rundt korstog i politikk og andre begivenheter, hvor et ekstremt eksempel er retorikken ifra ABB ref. 22. juli.

Det finnes forskning på temaet, men det er ikke like prominent i verken populærkultur eller akademiske sirkler som korstog i andre deler av verden.

Dette kan kanskje begrunnes med at det er lettere å definere og finne kilder til de mer tradisjonelle korstogene. Samtidig er det som nevnt over, det at Norden nettopp er i periferien til det som skjer på det politiske plan i det europeiske landskapet. Det er derfor et spennende tema å utforske, rett og slett fordi det gir muligheten til å koble opp de store politiske og religiøse begivenhetene som skjer på Kontinentet og Østen opp mot det som skjer i Norge og i Norden. Norge som man nesten kunne ansett som en bakstreversk og en relativt ung middelalderstat. Videre er det også et moment at den relevante tidsperioden vi skal se på kommer etter en turbulent periode med borgerkriger og maktkamp. Perioden resulterer i at Håkon Håkonsson kommer ut som vinneren og etablerer og konsoliderer en kongemakt og kultur i den norske eliten som gir oss muligheten til å definere Norge som en etablert middelalderstat under og etter Håkonssons styre.<sup>7</sup> Det er med dette i bakgrunn at jeg finner konseptet tiltalende, og derfor mer interessant å dykke dypere inn i enn andre temaer.

Undertegnede synes det er spesielt spennende å se norsk kongemakts rolle i kontekst med det politiske landskapet i resten av Europa. Også de religiøse motivene bak mye av politikken som utøves og utvikles i Norge tiltaler mye. Likevel kommer disse delene av oppgaven til å måtte avgrenses, rett og slett fordi det å ta for seg hele den politiske og religiøse utviklingen i Norge gjennom denne perioden blir for ambisiøst. Derfor vil oppgaven fokusere på korstog i Nord-Norge under Håkon Håkonsson. Mer spesifikt skal fokuset ligge på perioden fra 1240 og frem til hans død i 1263.<sup>8</sup> Innunder dette vil det også forsøke å belyses viktige aspekter, som norsk kongekultur og den politikken som blir ført innenriks som et resultat av det som skjer utenriks. Dette for å føre de indisiene og bevisene i resten av oppgavene inn i kontekst.

### 1.3 Kildemateriale

Til denne oppgaven har det blitt brukt både primær- og sekundærkilder. De viktigste primærkildene har vært i form av brev fra middelalderen nedskrevet i *Diplomatarium Norvegicum*, som så har blitt oversatt av en venninne av undertegnede som for øyeblikket studerer latin. Samtidig gir også *Diplomatarium Norvegicum* korte oppsummeringer av hvert brev eller diplom, noe som også har gitt et mer helhetlig bilde gjennom tidslinjen til Håkon Håkonsson. Disse brevene, eller diplomene, gir viktig innsikt i Håkon Håkonssons

---

<sup>7</sup> Albrechtsen, 1997, s. 48.

<sup>8</sup> Ibid: s. 48.



korrespondanse med utlandet, så vel som at de gir en viktig henvisning til det arbeidet han gjør for å sikre kongemaktens gunst hos paven. Videre har også sagaene om Håkon Håkonsson spilt en viktig rolle, samt Richard Vaughans oversettelse av Matteus Paris sitt arbeid. Begge disse ble skrevet tett på Håkonssons levetid, og gir et viktig glimt inn i politisk og religiøs kontekst for problemstillingen til oppgaven. Gjennom oppgaven har også sekundære kilder blitt brukt, hvor oppgaven i all hovedsak har lent seg på Pål B. Svenungsens doktorgradsavhandling, samt hans mastergradsavhandling. Flere sekundære kilder har også blitt anvendt, men disse ment som supplement gjennom oppgaven.

### 1.3.1 Håkon Håkonssons Saga

Håkon Håkonssons saga ble skrevet kort tid etter hans død av Sturla Tordsson.<sup>9</sup> Håkonssons sønn, Magnus Håkonsson, bestilte verket som ble ferdigstilt på midten av 1260-tallet.<sup>10</sup> Sagaen omfatter Håkon Håkonssons liv, fra hans fødsel og frem til han dør i 1263, og er således en relevant samtidskilde om livet hans. Sagaen beskriver de turbulente årene og konflikten mellom Håkon og Skule jarl frem til 1240, for så å beskrive Håkonsson som konge i Norge fra 1247. Den er en sammenhengende og fortellende fremstilling, som også gir et dypere innblikk i det norske politiske landskapet i middelalderen og kongemaktens forhold til pavedømmet. Likevel er det først og fremst en saga om Håkon Håkonsson og hans virke gjennom livet som konge, som avslutningsvis i siste kapittel oppsummerer de bragdene og arbeidet han gjorde i Norge for blant annet kristendommen. Det er en omfattende saga, som tar for seg mye. Dermed må sagaen dessverre utelate flere aspekter ved Håkonssons arbeid rundt det man kunne kalt en *Rex Justus*, som er et begrep for rettferdig konge, noe som blir videre definert og anvendt senere i oppgaven.<sup>11</sup>

### 1.3.2 Matteus av Paris sine krøniker

Matteus Paris arbeidet med sin krønike gjennom midten av 1200-tallet.<sup>12</sup> Han døde før verket ble ferdig i 1259, men siden han skrev om det han opplevde har man fortsatt mye informasjon, som for eksempel om hans besøk til Norge.<sup>13</sup> Krøniken i seg selv er nedskrivninger fra hans opplevelser i utlandet og ellers, og gir et innblikk i middelalderen i Europa. De avsnittene han skrev om Norge handler i første omgang om Håkonssons kroning i 1247, hvor Paris beskriver kroningen og til dels noen av de politiske begivenhetene rundt den.

---

<sup>9</sup> Bjørge, 1967, s. 185.

<sup>10</sup> Bjørge, 1967, s. 185, 188.

<sup>11</sup> Imsen, 2003, s. 31.

<sup>12</sup> Vaughan, 1993, s. vii.

<sup>13</sup> Ibid.

For eksempel forteller Matteus om Håkon Håkonssons betaling til paven for at en pavelig legat kronet ham.<sup>14</sup> Videre beskriver dette første avsnittet den franske kongen Ludvig 9's tilnærmelse til Håkon om at han skulle lede en korsfarerhær og -flåte, som Håkon avsto med bakgrunn i at Håkons folk ikke er like dannede som de franske og det kan derfor oppstå konflikt mellom dem.<sup>15</sup> Han avsto med andre ord å lede korstoget. Videre presenterer Paris et brev fra den franske til den norske kongen, som da er svaret på kong Håkons avvisning av å lede korstoget.<sup>16</sup> Utover det inneholder krøniken mange flere fremstillinger, som dessverre er irrelevante for oppgaven. I eksemplaret av Vaughan sin oversettelse er det kun tildelt to sider relatert til Håkon Håkonsson og Matteus' sitt besøk til Norge.<sup>17</sup>

### 1.3.3 Pavebrev fra Diplomatarium Norvegicum

Sentralt i spørsmålet om det var korstog i Nord-Norge står korrespondansen mellom Håkon Håkonsson og paven. Det var derimot flere ulike paver som Håkonsson kommuniserte med gjennom hans styretid, men i sum kan man generelt si at forholdet mellom Håkon og pavedømmet generelt ble bedre gjennom årene blant annet takket være Håkons korstogsløfter.<sup>18</sup> Dette fører oss videre til noe av korrespondansen mellom Håkonsson og paven. Her er det viktig å ha i bakhodet den videre europeiske konteksten, men i første omgang skal vi se gjennom et stykke selekterte brev som gir viktig innsikt til spørsmålet om det faktisk var korstog i Nord-Norge.

### 1.3.4 Brev 24

Det første brevet vi skal gå nærmere inn på er mellom kong Håkon og pave Gregor IX. Brevet er et tilsvarende til kong Håkon fra Gregor IX, skrevet i forbindelse med kong Håkons tidligere korstogsløfter.<sup>19</sup> Brevet skal ha blitt skrevet et sted mellom 6 og 8 juli 1241.<sup>20</sup> Brevet handler om kong Håkons tidligere korstogsløfter, som han på dette punktet ikke hadde mulighet til å innfri. Derfor har han spurt om han kan få løftet om å dra til det Hellige Land erstattet med å føre korstog i nordlige områder. Brevet er et svar på denne forespørselen, hvor pave Gregor IX stiller seg positiv til det.<sup>21</sup> Han innfrir ønsket til kong Håkon, og gir ham tillatelse til å kjempe mot «rikets hedenske naboer».<sup>22</sup> Han tar samtidig kong Håkon, hans familie og hans

---

<sup>14</sup> Ibid: s. 44.

<sup>15</sup> Ibid: s. 45.

<sup>16</sup> Ibid.

<sup>17</sup> Ibid: s. 44-45.

<sup>18</sup> Svenungsen, 2016, s. 77.

<sup>19</sup> Diplomatarium Norvegicum I, nr. 24.

<sup>20</sup> Ibid.

<sup>21</sup> Ibid.

<sup>22</sup> Ibid.

landområder inn under apostolisk beskyttelse.<sup>23</sup> Til slutt får kong Håkon samme syndsforlatelse som om han skulle ha dratt på korstog til Det Hellige Land.<sup>24</sup>

### 1.3.5 Brev 37

Det andre brevet vi skal se på skal være skrevet 7 november 1246 i Lyon.<sup>25</sup> Brevet er sendt til kong Håkon fra pave Innocens IV hvor Innocens gir Håkonsson *jus patronatus* over norske kirker han grunnlegger på sitt rikes grenser.<sup>26</sup> *Jus patronatus* innebærer patronatsrett, som gir kongen råderett over de kirkene han etablerer og dermed rett til å bestemme hvem som skal få presteembetet i den aktuelle kirken det er snakk om.<sup>27</sup> Dette skulle være et ledd av «utryddelsen av hedenskapet» som omringer det norske riket.<sup>28</sup> Brevet kan også settes i kontekst av et brev som ble datert tidligere, til 6 november 1246, hvor pave Innocens IV tar kong Håkon, hans familie og hans gods under St. Peters vern.<sup>29</sup>

### 1.3.6 Brev 47

Det siste brevet som skal bli analysert nærmere ble sendt 5 år senere. Det ble skrevet 12 desember 1252 og er også en del av korrespondanse mellom kong Håkon og pave Innocens IV, hvor senderen er sistnevnte.<sup>30</sup> Brevet viser til hvordan kong Håkon, med familie, gods og rike blir satt inn under apostolisk beskyttelse i møte med det kommende korstoget Håkon skal delta i.<sup>31</sup> Dette kan sammenlignes med ovennevnte brev fra 1246, hvor Håkonsson også blir tildelt apostolisk vern, som er en del av pluralismens forutsetninger for å kunne kalle et fenomen for korstog.<sup>32</sup> Dette brevet henviser, i motsetning til det over, til at kong Håkon skal forlate eget land, som jo betyr at han skal utøve korstog et annet sted enn i Norge.<sup>33</sup>

Videre skal det tas utdrag fra flere andre brev, men flere av disse har ikke blitt oversatt. Dette er dessverre primært av tidsrelaterte årsaker. Samtidig hadde det på generelt grunnlag blitt for omfattende å skulle ta for seg disse brevene noe dypere enn den informasjonen sammendraget fra *Diplomatarium Norvegicum* gir. Disse brevene varierer i tidsrom, og er spredt fra rundt 1240 og frem gjennom 1250-tallet.

---

<sup>23</sup> Ibid.

<sup>24</sup> Ibid.

<sup>25</sup> *Diplomatarium Norvegicum* I, nr. 37.

<sup>26</sup> Ibid.

<sup>27</sup> Imsen, 2003, s. 56, 64.

<sup>28</sup> *Diplomatarium Norvegicum* I, nr. 37.

<sup>29</sup> *Diplomatarium Norvegicum* I, nr. 33.

<sup>30</sup> *Diplomatarium Norvegicum* I, nr. 47.

<sup>31</sup> Ibid.

<sup>32</sup> Riley-Smith, 2014, s. 9.

<sup>33</sup> *Diplomatarium Norvegicum* I, nr. 47.

### 1.3.7 Vurdering og kritikk av primærkildene

En av de store utfordringene med kildegrunnlaget brukt i denne oppgaven er at det kun er indirekte henvisninger til problemstillingen. Dette inkluderer også Håkon Håkonssons saga. Versjonen brukt her ble oversatt i 1979 av Finn Hødnebo.<sup>34</sup> Det er flere elementer å ta til seg som det er viktig å ta med seg i bakhodet når man leser teksten. Sagaen er som nevnt bestilt av sønnen Magnus Håkonsson, og det er derfor tiltalende å tro at presentasjonen gitt i sagaen er den fremstillingen Magnus ville ha hatt av hans far.<sup>35</sup> Videre er også forfatteren selv et viktig moment, og hvordan han ønsket å presentere Håkonsson.

Sagaen kan bli brukt som både levning og beretning. Beretning innebærer det vi kan analysere og tolke ut av ifra teksten, hvordan man anvender innholdet og hvor bokstavelig det skal tolkes.<sup>36</sup> Levning innebærer selve sagaen, hva den kan fortelle oss om opphavet til teksten og om generelle trekk fra datidens virkelighet.<sup>37</sup> Det gjelder for øvrig også resten av primærkildene, da samtlige kan bli brukt som både levning og beretning.

Siden sagaen ble skrevet såpass tett opp til Håkonssons levetid må man tenke seg til at den ble skrevet for et publikum som i hvert fall var kjent med Håkonssons levetid og virke, og derfor kan man se at sagaen bærer preg av å holde seg relativt jordnær. Den gir både positive og tidvis negative innslag av Håkon, noe som kan tenke seg å være i bakgrunn av at forfatteren ønsker å formidle en relativ sannhet folk kan kjenne seg igjen i. Til sist vil det være nærmest en selvfølge å anta at mange av dialogene vil være oppdiktet, da det muntlige aspektet er det som fort vil forsvinne eller bli glemt for senere nedskrivninger.

Videre er det som nevnt en utfordring med manglende henvisninger til problemstillingen til oppgaven. Sagaen fokuserer på den utøvende kongemakten, hvor blant annet Håkons samspill og kontakt med andre europeiske fyrster og autoriteter blir mer vektlagt nettopp for å fremheve Håkon. Måten Håkon blir fremstilt som en god kristen konge er likevel et viktig aspekt for problemstillingen, da dette gir en videre kontekstualisering av Håkon som konge generelt. Samtidig er det de indirekte henvisningene i det siste kapittelet som utgjør et viktig grunnlag for videre analyse og tolkning. I sagaen blir det presentert blant annet at Håkon etablerer en kirke i Nord-Norge, som samlet sett vil være en sentral del av forståelsen av teorien om korstog i Nord-Norge. Det er nettopp fraværet av videre utdyping av disse mindre

---

<sup>34</sup> Hødnebo & Magerøy, 1979.

<sup>35</sup> Bjørge, 1967, s. 185.

<sup>36</sup> Melve & Ryymin, 2018, s. 38.

<sup>37</sup> Ibid.

hendelsene som gir utfordringer med Håkonssons saga som kilde, men fremstillingen av Håkon som en kristen konge, *rex justus*, er likevel viktig å ta med seg.

Matteus Paris sin krønike er i likhet med Håkon Håkonssons saga skrevet i samtiden. Det er heller ingen direkte henvisninger til korstog i Nord-Norge i denne teksten, men likevel inneholder delen som omhandler Norge informasjon om andre korstog som pågår og henviser til kong Håkons korstogsløfter.<sup>38</sup> Matteus Paris var en munk i Benediktiner-ordenen i St. Albans, og skrev etter sigende ikke krøniken sin på bestilling av noen.<sup>39</sup> Likevel må det tas til etterretning at han i første omgang var på besøk i Norge i regi av andre enn seg selv, og kan så klart ha en egen agenda med de beskrivelsene han kommer med i tekstene om Håkonsson.<sup>40</sup> Videre er det et viktig moment at han skrev om sitt besøk til Norge i etterkant, og derfor er det nærliggende å tro at han, i likhet med dialogene i Håkon Håkonssons saga, diktet opp eller i hvert fall pyntet på samtalene han hadde med kong Håkon. Videre er flere av tekstene til Paris fylt med feil og mangler på et generelt nivå, og sånn sett har det vært viktig med andre kilder som underbygger de brevene det omtales om i denne delen av krøniken.<sup>41</sup> Likevel er tekstene hans verdifulle som detaljerte samtidskilder, som gir et innblikk vi ellers ikke hadde fått.<sup>42</sup>

Videre vil brevene mellom paven og Håkonsson gi et viktig perspektiv til problemstillingen. De inneholder det som i dag vil kunne anses som diplomatiske henvendelser, i hvert fall kan det sies at de neppe har blitt skrevet med samme formål som Håkon Håkonssons Saga eller Matteus sin krønike. Med andre ord er de ikke nødvendigvis ment som en slags propaganda, men heller en del av det politiske, eller religiøse, byråkratiet. Brevene vil være en inngang i det som i samtiden ville ha vært viktig politisk arbeid, og må anses som en del av Håkonssons politiske arbeid med egen kroning, samt hans arbeid med å legitimere og konsolidere egen kongemakt. Utover dette kan man heller si at brevene er viktige påpekninger og behjelpelige til å kontekstualisere korstog i Nord-Norge, noe som skal utdypes senere i oppgaven.

### 1.3.8 Sekundærkilder

Sekundærkildene har primært bestått av arbeid fra Pål B. Svenungsen. Hans doktorgradsavhandling, samt master og boka «En kort introduksjon til Korstogene» har hjulpet med å utlegge en kontekst for de primærkildene og argumentene som vil bli brukt i

---

<sup>38</sup> Vaughan, 1993, s. 44-45.

<sup>39</sup> Ibid: s. viii.

<sup>40</sup> Ibid: s. 44.

<sup>41</sup> Vaughan, 1979, s. 125. Det henvises også til Matteus som sendebud på vegne av kong Ludvig IX i *Regesta Norvegica*. 1: nr. 809, s. 247.

<sup>42</sup> Vaughan, 1958, s. 125.

løpet av oppgaven. Det er også Svenungsens definisjoner av korstog som blir brukt, rett og slett fordi han gir en såpass konkret og oversiktlig definisjon av de ulike synspunktene. Dette gjør at oppgaven slipper en videre diskusjon om hva som definerer et korstog. Videre har det også vært andre sekundærkilder, som Vidar Trædal sin avhandling om kirkebygging i Troms. Disse har også vært til stor hjelp med utbyggingen og videre kontekstualisering gjennom oppgaven. Disse andre sekundærkildene står derimot som supplement og oppslagsverk til de øvrige kildene, i motsetning til Svenungsen som har stått som hovedkilde og som oppgaven har hvilt mye av sitt arbeid på. Derfor vil ikke disse andre sekundærkildene bli redegjort for i lik grad.

Svenungsen sin doktorgradsavhandling har hatt stor betydning for videre diskusjon rundt problemstillingen. Den handler i grove trekk om det tittelen beskriver, forbindelser mellom det norske riket og den europeiske korstogsbevegelsen.<sup>43</sup> Den går gjennom norsk korstogshistorie og -tradisjoner på 1000-tallet frem til slutten av 1300-tallet, og beskriver utviklingen av korstog i Norge både innenriks og utenriks.<sup>44</sup> Avhandlingen er tredelt, hvor hver av delene tar for seg ulike perspektiver av korstog. Den første delen fokuserer på norrøne korstogstradisjoner, samt korstog i ideologi og praksis gjennom 1100-tallet, korstogsideologi i Norge og til slutt tradisjoner knyttet opp mot korstog.<sup>45</sup> Gjennom hele avhandlingen setter han opp norske tradisjoner og begivenheter som han så knytter det opp til det som skjer i Europa, både med korstog og andre politiske og religiøse hendelser som legger opp kontekst for det som skjer i Norge.

Svenungsens masteravhandling er også en del av den videre diskusjonen rundt korstog i Nord-Norge. Den omhandler som tittelen sier den europeiske korstogsbevegelsens betydning og påvirkning i det norske riket fra cirka 1160 til 1263.<sup>46</sup> Den har en vesentlig mindre tidsperiode den går inn på, men er likevel rik på innhold og særdeles relevant til denne oppgavens problemstilling. Den kan deles inn i to bolker, hvor den første delen går dypere inn på 1100-tallet og norske monarkers forhold til kirken.<sup>47</sup> Den andre bolken fokuserer og forholder seg mer til kong Håkon, og det er rent spesifikt denne delen som mye av undertegnede oppgave vil lene seg på av informasjon knyttet til problemstillingen. Svenungsen beskriver og går i dybden blant annet på korstogsløftene avlagt av både Skule jarl og kong Håkon, men utdyper

---

<sup>43</sup> Svenungsen, 2016, s. 1.

<sup>44</sup> Ibid: s. 1-5.

<sup>45</sup> Ibid: s. 34, 64, 98, 123.

<sup>46</sup> Svenungsen, 2010, s. 4.

<sup>47</sup> Ibid: s. 21.

samtidig hvordan dette passer seg inn i en europeisk kontekst. Videre beskriver han impulsene og innflytelsen de europeiske fyrstene fører med seg til den norske kongemakten.<sup>48</sup>

Den siste sekundærkilden tilhørende Svenungsen er hans «En kort introduksjon til korstogene». Dette er en kort bok som i kontrast til Svenungsens master- og doktorgradsavhandling heller fokuserer på de lange linjene av korstogene, og graver ikke like dypt inn i detaljene av hvert individ eller begivenhet. Den starter med pave Urban formaning til å hjelpe det Bysantiske riket mot trusler fra øst, og beveger seg kronologisk gjennom korstogene og de tendensene man ser utvikle seg i løpet av århundrene.<sup>49</sup> Den gir også et innblikk i historiografien til korstogene ved å gå kort innpå de ulike retningene innenfor de akademiske skoleringene, altså tradisjonalisme og pluralisme.

### 1.3.9 Vurdering og kritikk av sekundærkildene

Svenungsens arbeid har stått sentralt for problemstillingen. Spesielt hans avhandling og doktorgradsavhandling har hatt sentrale elementer tett knyttet opp til korstogstematikken i Norge. Samtidig har mye av hans relativt nylige kontekstualisering av korstogsbevegelsens innflytelse i Norge bidratt til undertegnes forståelse av Håkonssons ulike utfordringer med konsolideringen av kongemakt. Det kan derfor ikke påregnes å skulle kritisere arbeidet hans i en vesentlig grad, kildearbeidet er tilsynelatende solid. Han bruker flere primærkilder, samtidig som han anvender annen forskning, både internasjonal og norsk. Kildebruken til Svenungsen har også vært en viktig faktor for undertegnede å se videre på, da de inneholder mye relevant informasjon rundt tematikken om korstog i Nord-Norge. Derimot går samme utfordring igjen, med at det heller ikke i disse kildene er direkte henvisninger til faktiske korstog i Nord-Norge, men heller hentydninger og rom for tolkning. Hvis noe er det heller undertegnedes egen forståelse og forforståelse av det han skriver om som man kan stille seg kritisk til.<sup>50</sup> Spesielt har det vært omfattende og generelt mye informasjon i seg selv å håndtere, noe som har vært den største utfordringen å kontekstualisere dette opp mot et eventuelt korstog i Nord-Norge.

---

<sup>48</sup> Ibid: s. 129-130.

<sup>49</sup> Svenungsen, 2020, s. 16.

<sup>50</sup> I Svenungsens doktorgradsavhandling ser det ut til at han motstrider sin egen påstand i hans senere bok, hvor han skriver at det var korstog under Håkon Håkonssons styretid. I avhandlingen skriver han derimot at det ikke var noe som lignet korstog i Nord-Norge før 1300-tallet, altså etter Håkonssons levetid. Dette kan derimot anses som en naturlig forenkling, da boka er av en mer skjønnlitterær art.

## 1.4 Definisjoner, historiografi og begrepsavklaring

Fantes det korstog i Nord-Norge? Gjennom tidene har fenomenet korstog gått gjennom en voldsom forandring. Ikke bare har det akademiske miljøet debattert temaet, men også den allmenne oppfattelsen har ført til skiftende syn på hva korstog er og var, med blant annet romantisering og fordømmelse som to eksempler.<sup>51</sup> For at oppgavens hypotese skal gi mening er det likevel viktig å komme fram til en gjeldende definisjon av hva et korstog var. Det har utviklet seg til fire gjeldende definisjoner, hvor hver definisjon har forskjellige forutsetninger for å kunne definere korstog. Her skal vi i første omgang se på de to mest anerkjente, og som undertegnede anser som viktigst å ta med, for så en kort begrepsavklaring av ulike begrep som vil bli brukt videre i oppgaven.

### 1.4.1 Tradisjonisme og pluralisme

Tradisjonistisk og pluralistiske syn er kanskje de mest dominerende synene på korstog i moderne lære. Førstnevnte gir en geografisk og tidsmessig avgrensning av korstogene, hvor man tar utgangspunkt i det første korstoget og avslutter med overtagelsen av havnebyen Akko og det påfølgende fallet til det latinske kongedømmet Jerusalem i regionen.<sup>52</sup> Denne definisjonen tilsier og forutsetter at korstogene bærer likhet med det første korstoget, hvor målet var Jerusalem og det Hellige Land.<sup>53</sup> Dette står sentralt i et tradisjonistisk syn, og innebærer altså at det er en geografisk avgrenset og tidsbegrenset periode hvor det ifølge det tradisjonistiske synet foregikk korstog.<sup>54</sup> Disse avgrensede korstogene var en pavelig autorisert bevegelse hvor korstoget var en væpnet pilegrimsferd som kunne gi deg avlat og frelse hvis du deltok, men som også forutsatte at pilegrimsreisen var til Det Hellige Land.

Det pluralistiske synet skiller seg fra det tradisjonistiske. Istedenfor å være geografisk og tidsmessig avgrenset forutsetter man istedenfor den pavelige autorisasjonen, hvor alle korstog er gitt og satt i gang av paven på vegne av Kristus.<sup>55</sup> Deltagerne avla korstogsløfter som gav dem både åndelig og juridisk beskyttelse av paven, hvor den åndelige beskyttelsen var lovnader i samme form eller grad av de som dro til Jerusalem. Denne definisjonen av korstog vil derfor tillate et bredere spekter av korstog, hvor man har for eksempel det baltiske korstog eller det iberiske *reconquista*, som var korstog på den Iberiske halvøy.<sup>56</sup> I kontrast til det

---

<sup>51</sup> Svenungsen, 2020, s. 14-15.

<sup>52</sup> Ibid: s. 26.

<sup>53</sup> Ibid.

<sup>54</sup> Ibid.

<sup>55</sup> Ibid: s. 27.

<sup>56</sup> Ibid.



tradisjonalistiske er det ikke her en geografisk avgrensning eller en tidsbegrenset periode hvor korstogene eksisterte, men istedenfor en forutsetning at korstoget hadde den riktige autoritet som initierte det. Samtidig som det må være en pavelig autoritet må man også ha de fordeler et korstog gir, hvor deltakelse i et korstog ville kunne gi blant annet syndsforlatelse.

#### 1.4.2 Norge og Nord-Norge satt i kontekst av definisjonen

Det vil i denne oppgaven vektlegges den pluralistiske holdningen til korstog. Et tradisjonalistisk syn på korstogene vil åpenbart gjøre at korstog i Nord-Norge frafaller, og vil derfor utelukke muligheten for korstog helt og holdent.<sup>57</sup> Derfor faller det seg naturlig å ha et pluralistisk perspektiv på kildene og konteksten rundt det vi vet skjer i Norge under Håkonsson. Med det kan vi gå videre i kildegrunnlaget til hvorfor et pluralistisk syn vil være det mer treffende valget. Der det tradisjonalistiske synet på korstog avgrenser det geografisk og tidsmessig faller Norge ut med en gang. Derimot vil vi med kanskje de viktigste kildene vi har, korrespondansen mellom Håkon og pavedømmet, se det som kan tolkes som pavelige sanksjoner og innvilgelser til korstog i Nord. Det kommer frem av et av brevene at paven tillater kong Håkon de samme privilegiene han hadde fått om han dro på korstog til Jerusalem.<sup>58</sup> Nettopp dette brevet er kanskje den største muligheten til å vurdere om det var korstog i Nord-Norge. Håkonssons landområder og familie blir tatt inn under pavens beskyttelse.<sup>59</sup> Dette var en viktig del for korsfarerne gjennom tidligere korstog, og er et definitivt og en direkte hentydning til korstog i Norge.<sup>60</sup> Videre beskriver brevet også kanskje det viktigste aspektet, nemlig syndsforlatelse. Det kommer direkte av brevet at Håkonsson får det samme privilegiet om syndsforlatelse for å bedrive korstog mot sine hedenske naboer, som om han skulle ha dratt til Jerusalem.<sup>61</sup> Det er nettopp tolkningen av dette ordvalget som står sentralt. For hvem er i så fall de hedenske naboene?

#### 1.4.3 Kort begrepsavklaring

Det er i all hovedsak tre begreper som vil være verdt å beskrive litt mer for å forstå oppgavens oppbygning og argumentasjon. Dette er *jus patronatus*, *rex iustus* og *negotium terra sanctae*. Disse tre begrepene står som sentrale element for å forstå seg bedre på Håkonssons kongemakt, privilegier gitt til ham av pavemakten og det generelle verdenssynet man hadde i

---

<sup>57</sup> Ibid: s. 26.

<sup>58</sup> Diplomatarium Norvegicum I, nr. 24.

<sup>59</sup> Ibid.

<sup>60</sup> Riley-Smith, 2014, s. 9.

<sup>61</sup> Diplomatarium Norvegicum I, nr. 24.

1200-tallets Europa. Spesielt sistnevnte blir viktig i henhold til den nordiske periferien i et ellers, relativt, kristen Europa.

*Jus Patronatus* innebærer kallsrett eller patronatsrett. Dette, som allerede er smått redegjort for og som vil fordypes nærmere inn på senere i oppgaven, blir gitt til kong Håkon av pave Innocens IV. Patronatsretten var i Norge gitt kirken selv, før det de som reiste en kirke selv, hvor man således fikk selv bestemme hvem som skulle overta det geistlige embetet i kirken.<sup>62</sup>

*Rex Crucesignatus*, eller «korsfarerkongen», var et ideal og konsept som preget tankesettet til 12- og 1300-tallets fyrster.<sup>63</sup> Innunder dette går begrepet *defensor fidei*, eller troens beskytter, som man igjen også ser reflekterer seg inn i representasjonen av Håkonsson.<sup>64</sup> Konseptet er en del av ideen om *Negotium Terra Sanctae*, hvor de europeiske fyrstene skulle føre an en politikk rettet mot Det hellige lands sak.<sup>65</sup>

*Rex Justus* oversettes til noe som «den rettferdige konge».<sup>66</sup> Dette er en del av Augustins fyrsteideal og en del av bakgrunnen som legitimerer kongemakten, som går ut på det å være en rettferdig, og ikke minst kristen, hersker.<sup>67</sup> Dette tilegnes normalt ikke Håkon Håkonsson, men Svenungsen setter dette i kontekst med kong Håkons politiske program gjennom hans styretid og er således en del av legitimeringen av kong Håkon som konge.<sup>68</sup>

*Negotium Terra Sanctae* var en tankerekke som innebærer Det hellige lands anliggende.<sup>69</sup> Dette var en tankerekke som var en del av datidens kristne mentalitet, men som Håkonsson, ifølge Svenungsen, implementerte på et mer nasjonalt nivå kontra det å generelt tegne det opp mot Det hellige land.<sup>70</sup> Dette blir å anse som en del av den europeiske fyrste- og kristenkulturen som rådet, som det skal bli utdypet mer om senere.

#### 1.4.4 Tidligere forskning

Korstogsfenomenet i Norge har blitt forsket på tidligere.<sup>71</sup> Fenomenet har blitt forsket på både fra middelalderen av, videre blitt en del av forskningsemner som en del av oppbyggingen av

---

<sup>62</sup> Imsen, 2003, s. 56, 64.

<sup>63</sup> Svenungsen, 2016, s. 154.

<sup>64</sup> Ibid: s. 154, 156.

<sup>65</sup> Ibid: s. 153.

<sup>66</sup> Ibid: s. 31.

<sup>67</sup> Ibid.

<sup>68</sup> Ibid: s. 157.

<sup>69</sup> Svenungsen, 2016, s. 156.

<sup>70</sup> Ibid.

<sup>71</sup> Ibid: s. 204.

nasjonalstaten gjennom 1800-tallet, og videre frem til i dag.<sup>72</sup> Blant tidligere forskere har det vært ulike konsensususer for hvem det i så fall skulle bli ført korstog mot i Norge, noe som tilsynelatende har ligget som et kjernepunkt i spørsmålet.<sup>73</sup> I etterkrigstiden ble det forsøkt å definere for eksempel spørsmålet om hvem bjarmene var, og om det i så fall var disse det skulle føres korstog mot.<sup>74</sup> Andre forskere har igjen satt det i kontekst med samer og finsk-urgiske stammer i Nord-Norge, og at det var disse som skulle konverteres i henhold til pavebrevene som ble redegjort over. Samtidig har det også blitt stridet om bjarmene egentlig kunne settes i kontekst opp mot flyktningsstrømmen som kom i løpet av 1200-tallet, eller om dette var mindre grupperinger som kom til Nord-Norge.<sup>75</sup> Ut ifra disse tolkningene ser det dog ikke ut som om det ble noen fastsatt konklusjon, men det fører oss videre til Svenungsen som blant annet argumenterer positivt for korstog i Nord-Norge. Denne oppgaven slenger seg dermed på en pågående debatt om korstogsspørsmålet.

### 1.5 Oppsummering og videre disposisjon

Hittil har oppgaven blitt introdusert. Videre har valget for tema og oppgaveteorien blitt redegjort for. Deretter har kildematerialet til oppgaven blitt nærmere beskrevet og fått en enkelt vurdering hver for seg, både primær- og sekundærkilder. Gjennom vurderingen av kildene ser man at det er visse tendenser som går igjen. Dette er at opphavet til kildene gjerne går ut på å fortelle en historie, og da gjerne med egne agendaer tillagt dem. Samtidig er kanskje den største utfordringen at det er fåtallet av de større primærkildene som gir direkte henvisninger til korstog i Nord-Norge. Derfor er spesielt pavebrevene viktige for videre tolkning, samt videre kontekstualisering gjennom sekundærkildene. Disse sekundærkildene ble også redegjort for, samt gitt en samlet vurdering. Denne vurderingen stiller seg åpen for tolkningene til historikeren Pål Svenungsen, hvis akademiske innsats har gitt undertegnede større forståelse for tematikken, samt problemstillingen i seg selv. Det er disse sekundærkildene som kommer til å stå for mye kontekstualisering. Videre ble det redegjort for at det også vil bli brukt andre sekundærkilder, som generelt vil bidra som oppslagsverk for andre deler av oppgaven. Deretter ble spørsmålet om hvordan man skal definere et korstog redegjort for, hvilken definisjon denne oppgaven kommer til å anvende, og et kort forsøk på å sette Nord-Norge inn i denne konteksten. Til sist ble det gjennomført en avklaring av ulike begrep som vil bli brukt videre gjennom oppgaven.

---

<sup>72</sup> Ibid: s. 18-19.

<sup>73</sup> Ibid.

<sup>74</sup> Ibid.

<sup>75</sup> Ibid: s. 205.

Derfor skal oppgaven nå gå dypere inn i primærkildene. Videre i teksten skal det nå gås mer i detalj i kildene og anvende analyse og tolkning for å finne bevis for problemstillingen til oppgaven. For å underbygge teorien om at det var korstog i Nord-Norge står tolkningen av de selekterte primærkildene sentralt. Derfor skal brevene mellom Håkon og paven anvendes for å understøtte teorien i størst mulig grad, for så at de resterende primærkildene vil stå som andre underbyggende indisier. Sekundærkildene vil så stå som kontekstualisering og brukes som hjelp til tolkning, samt gi et utvalg av hva tidligere forskning sier om det samme temaet. Samtidig vil sekundærkildene, for eksempel Svenungsens tolkninger i avhandlingens hans, bidra med undertegnes egne tolkninger på primærkildene og således bli anvendt som rettesnor. Derfor skal i første omgang Håkon Håkonssons saga og Matteus sine krønikere gjennomgås, for så å trekke opp Svenungsens tolkninger opp mot disse. Deretter skal korrespondansen fra *Diplomatarium Norvegicum* brukes for videre tolkninger, og i likhet med de andre primærkildene vil Svenungsen med mer stå for kontekstualisering, ytterligere analyse og tolkning. Til slutt skal både primær- og sekundærkildene trekkes opp mot hverandre for så at det kommer en endelig konklusjon. Etter analysen av samtlige kilder blir det til slutt dratt en konklusjon basert på det som gås gjennom i oppgaven.

## Hoveddel

### 2.1 Håkon Håkonssons Saga

Gjennom Håkon Håkonssons saga (heretter HHS) ser man Håkonssons posisjons som kristen konge. Spesifikke eksempler er hvordan han blir fremstilt som en slags kristendommens beskytter eller forkjemper gjennom borgerkrigene.<sup>76</sup> Når konflikten mellom Skule Jarl og Håkonsson kulminerer i et slag i Trondheim, hvor en kirke brenner ned, ser man også at Håkonsson sørger over tapet av kirken til tross for at den var i fiendens hender.<sup>77</sup> Dette er et mer konkret eksempel på hvordan Håkonsson sørger for både tap av liv og menn. Det er flere eksempler på Håkons oppførsel gjennom sagaen, samt eksempler fra andre geistlige som også priser Håkon og Norge for deres kristelighet.<sup>78</sup> Altså er det flere eksempler på hvordan Håkonsson oppfører seg og handler som en kristen middelalderkonge bør. Dette viser til hvordan kongemakten i Norge beveger seg mot tendenser man kan se i resten av Europa, hvor fyrstene skulle stå som forsvarere av kristendommen.<sup>79</sup> Det vi derimot mangler er mer konkrete eksempler på teorien om korstog i Norge gjennom teksten, noe som ikke kommer

---

<sup>76</sup> Magerøy, 1979, s. 242.

<sup>77</sup> Ibid: s. 239.

<sup>78</sup> Ibid: s. 243, 245.

<sup>79</sup> Imsen, 2003, s. 75., Svenungsen, 2016, s. 153-154.

konkret fram gjennom sagaen. Det man derimot kan gå dypere inn på er det avsluttende kapittelet som beskriver i større grad bragdene gjennom livet hans.<sup>80</sup>

Håkon blir i hans ettermæle beskrevet som en svært kristen konge.<sup>81</sup> Han skal ifølge sagaen ha stått for kirkebygging i Troms, noe som står sentralt i teorien om det var korstog i Nord-Norge under kong Håkon.<sup>82</sup> Samtidig kommer det også frem at han stod for konvertering av flyktende bjarmar i nord, for så at han gav dem en fjord ved navn Malangen.<sup>83</sup> Videre grunnla han flere kirker over hele landet, og oppgraderte tidligere etablerte kirker.<sup>84</sup> Kirkebyggingen i Troms og konverteringen deretter er det nærmeste vi kommer en direkte hentydning til og referanse til hva han bedrev med i Nord-Norge under sin styretid gjennom HHS. Utover dette er det lite informasjon å oppdrive fra teksten. Gjennom de eksemplene som blir gjengitt i ettermælet hans, er det nettopp spørsmål om kirkebyggingen i Troms og konverteringen som blir viktig å tolke, og her kan Svenungsens tolkninger av samme tekst bidra til en oppklaring.

Den nordlige politikken til Håkonsson ser ut til å være av flerfoldig betydning. Bjarmene skal ifølge HHS bli konvertert og integrert inn i riket.<sup>85</sup> Svenungsen setter dette inn i kontekst med både kirkebygging og sånn sett en slags korstogsideologi i nord.<sup>86</sup> Videre må det også sees i kontekst med mongolsk invasjon i Øst-Europa, som fører til det Svenungsen kaller en «geografisk reorientering» av korstogene.<sup>87</sup> Flyktningestrømmen av bjarmene resulterer i en økt grad av korrespondanse mellom Håkonsson og fyrsten av Novgorod, hvor forholdet mellom de to blir utover 1240/50-tallet mer anspent.<sup>88</sup> Bjarmenes integrering inn i det norske riket fører til et økt fokus på konsolidering av makt og settes i kontekst med forsvar av det norske riket for Håkon sin del.<sup>89</sup> Derfor kan det rent politisk sett anses som naturlig at Håkon bygger opp mot en større konsolidering av kongemakten i Nord-Norge gjennom blant annet med kirkeutbyggingen på Tromshalvøya.

Hvis vi tar utgangspunkt i HHS finner vi lite informasjon om Håkons fokus i nordområdene. Det finnes blant annet ingen oversikt over antall konverterte bjarmar eller samer.<sup>90</sup> Som

---

<sup>80</sup> Magerøy, 1979, s. 343-344.

<sup>81</sup> Ibid.

<sup>82</sup> Ibid: s. 344.

<sup>83</sup> Ibid.

<sup>84</sup> Ibid.

<sup>85</sup> Ibid.

<sup>86</sup> Svenungsen, 2016, s. 164.

<sup>87</sup> Ibid: s. 180.

<sup>88</sup> Ibid.

<sup>89</sup> Ibid.

<sup>90</sup> Svenungsen, 2010, s. 106.

argumentert over viser det seg likevel at en konverteringsprosess i nord kan for Håkon sin del være et ledd i en flerfoldig politisk sammenheng. På den ene siden kan konverteringen bidra til at pavemakten verdsetter kong Håkon mer. Videre må det også sees som et ledd i konsolidering av kongemakten i nord. Norge blir tydeligvis ansett som en slags kristen skanse i nord.<sup>91</sup> Dette bindes opp mot «*negotium terra sanctae*», eller Det hellige lands anliggende.<sup>92</sup> Dette trekkes frem som et ledd for kong Håkon å innlemmes og i større grad bli inkludert i det europeiske kongefellesskapet.<sup>93</sup> Det Svenungsen trekker frem er at Håkonsson i større grad bruker konseptet som en mulighet for å trekke kongemakten lenger nord, som jo sammenfaller med den øvrige teorien om at korstogsbevegelsen i Norge blir anvendt av kong Håkon som et konsoliderings- og sentraliseringsledd for kongemakten.<sup>94</sup>

Den generelle utviklingen vi ser i løpet av 11/1200-tallet er i større grad private korstog som ledes an av en fyrste, men med pavelig godkjenning, som den franske kongen Ludvig 9's korstog i 1248 er et eksempel på.<sup>95</sup> Hvis man fortsetter med denne argumentasjonen, altså at Norges posisjon som kristen skanse mot blant annet de skismatiske russerne og andre hedninger, vil det derfor ikke være unaturlig å kunne finne andre korstogstendenser i Norge. Håkon ble for eksempel invitert til å delta i ovennevnte korstog under Ludvig 9, men avslø dette.<sup>96</sup> Dette ble dokumentert i samtiden av Matteus Paris.<sup>97</sup> Siden kong Håkon, som nevnt over, bruker det religiøse bindeleddet mellom folket i nord som et ledd av hans konsolidering kan avslåingen av korstoget anses som et politisk ledd. Håkonsson kan heller ha prioritert å utbygge det norske riket i nord, kontra det å skulle dra videre til et korstog i et fjerntliggende land.

## 2.2 Matteus av Paris

Matteus sine krøniker beskriver kroningen og invitasjon til korstog til kong Håkon.<sup>98</sup> Før dette har allerede kong Håkon avlagt korstogsløfte, noe Svenungsen regner med var i forbindelse med borgerkrigen og konflikten med Skule Jarl.<sup>99</sup> Dette kommer også frem fra Matteus sine skrifter, men uten videre informasjon enn at Håkon hadde på et punkt avlagt korstogsløfte og

---

<sup>91</sup> Svenungsen, 2016, s. 156.

<sup>92</sup> Ibid.

<sup>93</sup> Ibid.

<sup>94</sup> Ibid.

<sup>95</sup> Ibid: s. 216-217.

<sup>96</sup> Vaughan, 1993, s. 44-45.

<sup>97</sup> Ibid.

<sup>98</sup> Ibid: s. 44.

<sup>99</sup> Svenungsen, 2016, s. 158.

at det var i denne forbindelse kong Ludvig sendte sin invitasjon.<sup>100</sup> Håkon hadde ikke gått videre med sitt korstogsløfte og dratt til Jerusalem, så man skulle tro at han hadde en gyllen mulighet til å handle på løftet sitt med denne invitasjonen.<sup>101</sup> Håkon avslår derimot denne invitasjonen, i bakgrunn i at hans eget folk er av en mer barbarisk sort og vil derfor ikke menge seg godt nok med franskmennene.<sup>102</sup> Dette betyr derimot at kong Håkon fortsatt har et korstogsløfte han må handle på, også etter Ludvigs korstog i 1248, selv om det fra tidligere brev har blitt omgjort til å gjelde nordområdene.<sup>103</sup> Dette vil bli utdypet senere.

Det er ingen direkte hentydninger til korstog i Norge i Matteus sine krøniker heller. Teksten bidrar derimot sterkt til å fortelle oss mer om Håkon, og kontekstualiserer sånn sett viktige momenter man kan ta med seg videre. Kanskje det viktigste elementet her er hvor bra forholdet mellom Håkon og pavemakten ser ut til å være, samtidig som det gir oss en direkte henvisning til Håkons korstogsløfter.<sup>104</sup> Samtidig gir Matteus sin krønike oss en pekepinn på hvordan Håkon er som person. I HHS finner man ingen tegn til hvor opplyst Håkon egentlig er, annet enn at han for eksempel ville høre kongesagaer da han var i ferd med å gå bort.<sup>105</sup> Matteus beskriver derimot Håkonsson som en diskret, ydmyk og litterær mann.<sup>106</sup> Nettopp det siste punktet, litterær, er en beskrivelse som gir et viktig moment i kontekstualiseringen av Håkonsson som konge. Det går også igjen som en del av ovennevnte tanke om hvordan Håkonsson bruker europeiske innflytelser som en del av konsolideringsarbeid i eget rike. Gjennom blant annet HHS finner man flere tegn på at den norske kongemakten beveger seg og oppretter sterkere forbindelser med europeiske kongemakter, noe som sannsynligvis har ført til sterkere påvirkning fra disse.<sup>107</sup> Dette innebærer at kong Håkon var en del av det europeiske kongefellesskapet, og var dermed på lik linje med dem forventet å forsvare og utvide kristendommen i samfunnet.<sup>108</sup> Dette må Håkonsson selv ha vært klar over, og må derfor tas inn som moment til eventuelle korstogstendenser i Nord-Norge.

### 2.3 Brevene

Korstog var for nordmenn ikke et ukjent fenomen. I århundrene før kong Håkon hadde nordmenn også dratt på korstog til Det hellige land, som for eksempel Harald Hardråde og

---

<sup>100</sup> Vaughan, 1993, s. 44.

<sup>101</sup> Ibid: s. 45.

<sup>102</sup> Ibid.

<sup>103</sup> Diplomatarium Norvegicum I, nr 24.

<sup>104</sup> Vaughan, 1993, s. 44-45.

<sup>105</sup> Magerøy, 1979, s. 339.

<sup>106</sup> Vaughan, 1993, s. 45.

<sup>107</sup> Magerøy, 1979, s. 298-300.

<sup>108</sup> Svenungsen, 2016, s. 156.

Sigurd Jorsalfare, som således henviser til en allerede etablert korstogsideologi i Norge.<sup>109</sup> I nyere tid knyttet tettere opp til kong Håkon ser man også flere andre nordmenn ta på seg korstogsløfter, inklusiv Skule Jarl.<sup>110</sup> I forbindelse med Skules korstogsløfte hadde også kong Håkon påtatt seg et tidligere korstogsløfte, men som han ikke agerer på.<sup>111</sup> Det som fort blir interessant er hvordan pave Gregor IX tillater kong Håkon å utøve korstog i nordområdene. Dette blir elaborert under Gregors tilsvarende svar til kong Håkon om å omgjøre korstogsløftene sine til å gjelde rikets naboer.<sup>112</sup> Her er det to viktige elementer som må tas til følge. I første omgang ser man at pave Gregor IX gir kong Håkon apostolisk vern.<sup>113</sup> Det andre punktet er at Gregor IX gir kong Håkon syndsforlatelse for å utøve korstog mot sine hedenske naboer på lik linje som om han hadde dratt til Det Hellige Land. Det første punktet ser man holder seg også senere hos pave Innocens IV, som kan henviser til en kontinuitet i datidens tankerekke om en kristen skanse i nord som må forsvares.

Brev 37 fra *Diplomatarium Norvegicum* (heretter DN) viser til kong Håkons *jus patronatus* og arbeid mot utrydning av hedenskapet hos naboene hans. Selve teksten gir inntrykk av at kallsretten som blir gitt er et resultat av kong Håkons ønske om å konvertere lokalbefolkningen, som så skal behjelpes i regi av kallsretten.<sup>114</sup> Brevet henviser til kong Håkons ønske om å konvertere hedningene innenfor hans rike.<sup>115</sup> Dette blir igjen en indirekte henvisning til et eventuelt korstog. Det er fordi teksten bekrefter at det er hedninger innenfor Norge, og som er påfallende å tro at kan være bjarmene som flykter fra Øst-Europa. Videre er det også påfallende å tro at det henvises til Nord-Norge innunder denne henvisningen, da resten av landet vil være sterkere knyttet opp mot lokale kirker og bispedømmet som tidligere er etablert. Altså at det er en større grad av sentralisering sørover. Samtidig er det også på dette tidspunktet begynt påbyggingen av den aktuelle kirken i Tromshalvøya, som etter dette brevet blir sendt tilfaller kong Håkon.<sup>116</sup> Samtidig med dette brevet er det en tendens vi kan se ellers i Europa, hvor korstog ikke lenger nødvendigvis blir ført mot større enheter eller andre trosretninger, men mot lokale hedninger.<sup>117</sup> Den større forskjellen er at disse mindre korstogene i så fall blir ført på lokalt nivå, og ikke lenger tilskrives de større fyrstene i

---

<sup>109</sup> Ibid: s. 35, 39, 65.

<sup>110</sup> Ibid: s. 166.

<sup>111</sup> Ibid.

<sup>112</sup> *Diplomatarium Norvegicum*, bind I, brev 24.

<sup>113</sup> Ibid.

<sup>114</sup> *Diplomatarium Norvegicum*, bind I, brev 37.

<sup>115</sup> Ibid.

<sup>116</sup> Trædal, 2008, s. 156-158.

<sup>117</sup> Riley-Smith, 2014, s. 227.



Europa.<sup>118</sup> Dette i kontrast til de større korstogene som gjerne er initiert av paven, hvor paven tidligere også hadde en større påvirkning eller en viss grad av innflytelse involvert.<sup>119</sup>

Likevel er det påfallende å tro at dette refererer til noe som kan ligne korstog i Norge. 6 november 1246 får Håkonsson også et brev fra pavedømmet, men det omhandler apostolisk vern i anledning et kommende korstog.<sup>120</sup> Setter man disse to brevene opp mot hverandre ser man definitivt klare hint til en korstogsbevegelse som beveger seg nordover. Spesielt er det brev 37 som gir kanskje det klareste tegnet. Rent omformulert tilsier brevet at kong Håkon vil nå frem med guds hjelp til hedningene innenfor rikets hans.<sup>121</sup> For å bidra til dette innfrir dermed paven kong Håkons ønske om kallsrett, noe som kan regnes å være et ledd i nettopp denne korstogsbevegelsen. Sett sammen med de øvrige korstogstendensene i resten av Europa, som nevnt over, er dette et klart og definitivt tegn i retning av korstog i Norge.

Svenungsen går også inn på flere av disse brevene. Det ser derimot ut til at Svenungsen setter spesielt korstogsløftene til kong Håkon inn i en annen vinkling enn direkte korstog i Norge.<sup>122</sup> Håkonsson har på dette punktet avlagt minst ett korstogsløfte, som Svenungsen ser ut til å argumentere er en del av Håkons politiske spill for å bli kronet til konge av pavemakten.<sup>123</sup> Med andre ord må korstogsløftene avlagt av kong Håkon sees på som en del av et større politisk hensyn, noe som allerede er nevnt ovenfor. Likevel tilsier ikke nødvendigvis et slikt perspektiv på Håkonssons politiske handlinger at det ikke ble utøvet noen form for korstog i Nord-Norge. Det er nettopp de privilegiene gitt i regi av både pave Gregor IX og Innocens som frigir muligheten for korstog. Sett videre i kontekst med de andre korsfarertendensene i resten av Europa er det ikke fremmed å tro at et slikt korstog ble ført an på et lokalt nivå. Istedenfor må man se videre på konteksten til kirkebygningen oppført på Tromshalvøya. Nettopp som et ledd i den konsoliderende kongemakten ser man ovennevnte kirke gi kong Håkon anledning til å innsette en lojal embedsmann i området. Dette området vil, ettersom et økt antall flyktninger gir flere å konvertere og derfor flere å holde rede på innenfor riket, være det naturlige stedet å tiltro et eventuelt korstog.

---

<sup>118</sup> Ibid.

<sup>119</sup> Svenungsen, 2020, s. 26-27.

<sup>120</sup> Diplomatarium Norvegicum, bind I, brev 36.

<sup>121</sup> Diplomatarium Norvegicum, bind I, brev 37.

<sup>122</sup> Svenungsen, 2016, s. 158.

<sup>123</sup> Ibid.

Ikke bare får kong Håkon patronatsrett og andre privilegier. Han får videre også et tilbud fra Innocens IV som omhandler konverteringen av Sambitter.<sup>124</sup> Brevet med tilbudet inneholder også et direkte tilbud om at de Håkonsson får konvertert vil innlemmes inn under hans eget rike.<sup>125</sup> Det virker som, ut ifra brevet, at Håkon har vist et eget, tidligere initiativ på å gjennomføre denne konverteringen. Brevet blir derfor et eksempel på hvordan Håkonsson anvender denne konverteringsprosessen til å solidifisere egen kongemakt, også utenfor det norske riket. Attpåtil at paven støtter opp under tanken om at kong Håkon skal få utvidet kongemakt andre steder enn i Norge viser i hvert fall at paven står som pådriver for mye av det religiøse arbeidet til kong Håkon, som Håkon så bruker til egen fordel; i hvert fall ligger muligheten der. Det kan derfor virke som om «den kristne skanse i nord», som Svenungsen formulerer selv, blir brukt av Håkonsson til å ikke bare utføre konverteringsarbeid i Norge, selv om det tilsynelatende primært er det han gjør.<sup>126</sup>

Spesielt blir det interessant å trekke inn ideen om «*negotium terra sanctae*». Dette uttrykket, som betyr «det hellige lands anliggende», går Svenungsen inn på hvor han refererer til historikeren Weiler.<sup>127</sup> Dette trekker seg igjen opp mot pavedømmets anseende av Norge som den kristne skansen i Nord, som sånn sett trekker linjer til Det Hellige Land i øst.<sup>128</sup> Hedningene i Nord-Norge bestod av for eksempel samer og skismatiske russere.<sup>129</sup> Derfor kan man se, som Svenungsen argumenterer for, at disse var en trussel nettopp mot den kristne skansen. Dette blir enda et indisium som tilsier at den ovennevnte støtten fra pavemakten i hvert fall ikke fjerner tanken om at korstog i for eksempel Nord-Norge var noe pavedømmet ønsket og aktivt støttet oppunder. Det blir igjen en aktuell stilling hvis man tar brevet fra Gregor IX i mente, samt de korstogene som ble proklamert mot Mongolene som blant annet befant seg i Russland i 1241.<sup>130</sup>

#### 2.4 Kong Håkons politiske motivasjoner

Det kan derfor argumenteres for at det var initiativ til korstog i Nord-Norge under Håkon Håkonsson. Likevel må man spørre seg om det var politisk mulig, eller i det hele tatt ønskelig å utøve et større korstog i Nord-Norge. For å forstå seg på dette må det politiske landskapet i Norge under Håkonssons styretid tas for seg. Videre må man også ta for seg hva slags

---

<sup>124</sup> Dipomatarium norvegicum, bind I, nr. 46.

<sup>125</sup> Ibid.

<sup>126</sup> Svenungsen, 2016, s. 156.

<sup>127</sup> Ibid.

<sup>128</sup> Ibid.

<sup>129</sup> Ibid.

<sup>130</sup> Riley-Smith, 2014, s. 226.

konsekvenser dette har for en ung norsk kongemakt. Norge var som kjent kommet ut av en borgerkrig i 1240, med Håkonsson som vinner. Norge kommer ut av borgerkrigen som en relativt typisk middelalderstat.<sup>131</sup> Håkon begynte for alvor å ta med seg videre et større administrativt system, som med sin økende sentralisering og byråkratisering gir en bedret og mer fastere form for styresmakt.<sup>132</sup> Det administrative apparatet blir bedre, men likevel vil Nord-Norge kunne anses som en del av periferien. Derfor er det naturlig å anta at for eksempel Håkonssons innlemmelse av en kirke på Tromsøya, som redegjort for i delen om HHS, vil kunne stille til disposisjon et område Håkon kan gi en av sine egne systemmenn og deretter hente støtte fra.<sup>133</sup> Dette er et ledd i hvordan Håkon i så fall ville ha konsolidert kongemakten sin. Videre vil det ikke være fjernt å tro at Håkon sin konvertering i området faller inn under denne konsolideringen, for å få områdene under egen kontroll, men samtidig vil det være et kløktig trekk for å vinne pavens gunst i større grad.

Den norske kongemaktens forhold til pavemakten forbedret seg gjennom 1200-tallet.<sup>134</sup> Dette kommer også frem fra Håkonssons privilegerte kroning, hvor en pavelig legat kronet ham på vegne av paven selv.<sup>135</sup> Dette er et viktig aspekt, hvorpå paven neppe ville gitt de privilegiene han gir til kong Håkon i forbindelse med omgjørelsen av korstogsløftet hans hadde ikke pavemakten anerkjent Håkons legitimitet som konge. Kombinert med korstogsideologien som kommer med korstog i det hele tatt vil man kunne se en tendens som yter til fordel for Håkon med tanke på konsolidering av kongemakten.<sup>136</sup> Derfor vil det ikke være tilfallende å tro at et korstog i Nord-Norge under Håkon Håkonsson ville være utenkelig, ei heller rent politisk. Spesielt fordi dette gir et klarere grunnlag for Håkonssons maktgrunnlag i Nord-Norge, hvor konverteringen av hedninger igjen er en tendens man hengir til typiske middelalderkonger.<sup>137</sup> Det er nettopp utbredelsen av kristendommen og arbeidet for dette som igjen tilsier at man er en god kristen konge, altså det å være en «*rex justus*».<sup>138</sup>

#### 2.4.1 Europeisk kontekst

Man ser at Håkons kongstanke og det religiøse aspektet derfor har spilt en vesentlig rolle i tolkningen av primærkildene. Videre skal kildene kontekstualiseres opp mot et større nordisk

---

<sup>131</sup> Albrechtsen, 1997, s. 48

<sup>132</sup> Imsen, 2003, s. 84.

<sup>133</sup> Trædal, s. 159.

<sup>134</sup> Imsen, 2003, s. 84.

<sup>135</sup> Magerøy, 1979, s. 245.

<sup>136</sup> Svenungsen, 2016, s. 204.

<sup>137</sup> Ibid: s. 152-154.

<sup>138</sup> Imsen, 2003, s. 84.

og europeisk perspektiv. Gjennom Håkons styretid som konge var det flere begivenheter som foregikk på Kontinentet. Blant annet var det en større konflikt mellom pavemakten og det tysk-romerske riket, altså Hohenstaufenfamilien.<sup>139</sup> Denne konflikten unnlot kong Håkon etter beste evne å involvere seg i, da han så på den tyske familien som venner samtidig som han ikke ville provosere pavemakten for mye.<sup>140</sup> Derimot er det i det østlige Europa en gruppering som bidrar til kong Håkons plutselige behov for å verne nordområdene i enda større grad. Dette er mongolene som beveger seg inn i Øst-Europa, og erobrer blant annet Russland mellom 1237 og Ungarn og Polen i 1241.<sup>141</sup> Dette forårsaker en flyktningestrøm mot blant annet Nord-Norge, som også Svenungsen går inn på.<sup>142</sup> Spørsmålet blir da om dette er en del av de hedenske naboene som blir beskrevet i brevet fra pave Gregor IX i 1241.<sup>143</sup> Dette kan sees i kontekst med at Gregor IX også hadde proklamert et korstog mot mongolene i 1241, som senere også ble solidifisert av Innocens IV.<sup>144</sup>

#### 2.4.3 Indirekte henvisninger og indisier

Samlet sett representerer primærkildene et blandet syn på om det var korstog i Nord-Norge eller ei. Som nevnt gir HHS et inntrykk av en kristen konge som gjør mye for kristendommen i kongeriket, med utbygging av kirkelige bygg og en forsterkelse av den lokale kirkemakten. Dette må derimot ses i kontekst med ekspansjonen av kongemakten, hvor kong Håkon sentraliserer og konsoliderer.<sup>145</sup> Kombinert med støtte fra pavemakten får han med kirkeutbyggingen også understøttet lojaliteten fra sine nye kirkelige embeter. I likhet med HHS er også Matteus av Paris sine krønikere en representasjon på hvordan kong Håkon var en god, kristen konge. Til tross for Håkonssons avvisning av å delta i kong Ludvik IX sitt korstog i 1248 kan man se begrunnelsen av dette som det kommende arbeidet med ovennevnte konsolidering.

Det er med andre ord en del indirekte henvisninger til det som kan karakteriseres som korstog i Nord-Norge i disse primærkildene. De mer konkrete og direkte bevisene finnes istedenfor i brevene mellom kong Håkon og pave Gregor og Innocens. Satt opp mot ovennevnte pluralistiske definisjon av korstog er det i disse brevene vi finner et mer konkret svar på oppgavens teori. Brevet fra 1241 av Gregor IX gir det første beviset på en pavelig autorisert

---

<sup>139</sup> Svenungsen, 2016, s. 186.

<sup>140</sup> Ibid: s. 187-189.

<sup>141</sup> Riley Smith, 2014, s. 226.

<sup>142</sup> Svenungsen, 2016, s. 203-205.

<sup>143</sup> Diplomatarium Norvegicum, bind I, brev 24.

<sup>144</sup> Riley-Smith, 2014, s. 226.

<sup>145</sup> Svenungsen, 2016, s. 205.

innledning av et korstog i Norge. Kong Håkon får syndsforlatelse for å kjempe mot hans hedenske naboer, som må anses som området i Nord-Norge. Dette er det mest vesentlige og sterkeste beviset man finner i oppgavens kildegrunnlag for å kunne si om det var korstog i Nord-Norge. Videre er det ingen tegn til at dette blir undergravet av Innocens IV. Heller viser kildene at korstogstanken blir støttet opp om, og gitt videre samme privilegier på senere tidspunkt, både i 1246 og i 1251.<sup>146</sup> Satt opp mot andre tendenser i resten av Europa er det ikke uhørt å tro at det dermed faktisk var korstog i Nord-Norge, om enn på et lokalt nivå og ikke nødvendigvis ført an av kong Håkon personlig.

Likevel må fraværet av andre direkte kilder, samt arkeologiske bevis, tas til etterretning. Som nevnt innledningsvis inneholder ikke HHS noen større utarbeidelser om Håkonssons arbeid i Nord-Norge. Dette kan tolkes dithen at dette rett og slett ikke var i fokus for Magnus eller forfatteren av sagaen, eller noe man i samtiden mente var noe verdt å ta vare på for ettertiden. En slik vinkling på fraværet av henvisninger tilsier likevel ikke at nordområdene ikke var et særegent fokus for kong Håkon, men kanskje heller at det ble ansett som en fotnote i Håkonsson egen historie som ikke var verdt å nevne. Videre er det heller ikke noen tegn til korstogsbevegelser i Matteus av Paris sine krønikere, men dette kan igjen skyldes Matteus sin egen fremstilling av hans besøk til Norge. I stedet for å fokusere på det som for han kanskje ble ansett som grensekonflikter, var det heller selve kroningen og hans egen tilknytning til både den franske og norske kongemakten som stod i fokus.

## 2.5 Videre kontekstualisering og drøfting

Svenungsen i sin doktorgradsavhandling avkrefter tilsynelatende teorien om korstog i Nord-Norge under Håkon Håkonsson.<sup>147</sup> I stedet for kontekstualiserer han Håkonssons korstogsløfter med et politisk spill fra Håkons side.<sup>148</sup> Håkon er, i 1247, endelig i en fordelaktig situasjon. Nemlig at han til tross for sin bastardiserte herkomst har fått en pavelig autorisasjon til å bli kronet som norsk konge.<sup>149</sup> Dette setter Svenungsen i kontekst med tidligere gitte korstogsløfter tatt av Håkons daværende politiske rivaler, blant annet Skule Jarl.<sup>150</sup> Skules korstogsløfter gav et mer vennligsinnet pavedømme, som Håkon åpenbart anså som en mulig trussel. Derfor kan man se at et av de tidligere korstogsløftene angitt av Håkon er nettopp en del av et spill om den norske kronen, og sånn sett ingen åpen invitasjon til et

---

<sup>146</sup> Ibid: s. 203-206.

<sup>147</sup> Svenungsen, 2016, s. 205.

<sup>148</sup> Ibid.

<sup>149</sup> Ibid: s. 162-164.

<sup>150</sup> Ibid: s. 166.

norsk korstog. Spesielt siden løftet ifølge Svenungsen ble avlagt før konflikten mellom Håkonsson og Skule Jarl var avsluttet.<sup>151</sup> Videre er det på dette tidlige tidspunktet heller ingen autorisasjon fra paven som tilsier, eller i det hele tatt tillater, et korstog i Norge.<sup>152</sup> Dette kommer senere, og blir presentert gjennom korrespondansen mellom Håkonsson og pave Gregor, som dokumentert i *Diplomatarium Norvegicum*.<sup>153</sup> Likevel ser vi senere i Svenungsens bok at han forteller om et korstog i Norge under Håkon Håkonsson.<sup>154</sup> Dette er et byks fra konklusjonen han kommer fram til i doktorgradsavhandlingen, hvor han sier det motsatte. For å gi en videre kontekst må vi derfor se til andre primærkilder.

For å forstå mer om korstog i Nord-Norge må vi se videre på primærkildene. Blant annet kan Håkon Håkonssons avvisning ovenfor det franske korstoget i 1248 anses som et viktig ledd i dette, som beskrevet av Mattes Paris sin krønike. Der angir Matteus grunnen til Håkons avvisning av deltagelse i korstoget med bakgrunn i at det norske folket ville være for «barbariske» til å kunne delta på et korstog med de franske aristokratene.<sup>155</sup> Her må det kunne sies at unnskyldningen var en smule vag og avvikende. Man må spørre om det ligger noe annet til grunn for avvisningen. Igjen blir det snakk om prestisjen i det norske kongehuset som ligger til grunn for en slik avveining. Kong Håkon ville neppe avvist en slik mulighet for et korstog, med den prestisjen det medfølger, i bakgrunn av noe så enkelt eller nærmest trivielt som barbariske nordmenn. Av uante grunner må det nærmeste være å tro at det ligger politiske grunner til, til nøds også logistiske. Derunder må det tolkes dithen at Håkon ikke nødvendigvis hadde kapasiteten, eller lysten, til å dra dit Ludvik 9's korstog skulle dra. Istedenfor ber han paven om en relokalisering av korstogsløftet sitt. Når dette da blir innvilget har Håkon en gyllen mulighet og grunn til å fortsette konsolidering av det som antageligvis er mest presserende for ham, altså konsolidering av norsk kongemakt i Norge. Dette kan jus patronatus-innvilgelsene gitt til Håkon bli sett på som et ledd av. Vidar Trædal argumenterer i sin doktorgradsavhandling for at det allerede fantes en bosetning på Tromshalvøya før Håkon tok den inn som kongelig kirke.<sup>156</sup> Dette utelater likevel ikke Håkonssons innlemmelse av dette som en personlig kirke som et ledd av utøvelsen og utarmelsen av den norske kongemakten, nettopp fordi det bidrar til konsolidering. Som Trædal selv argumenterer for

---

<sup>151</sup> Ibid.

<sup>152</sup> Ibid.

<sup>153</sup> *Diplomatarium Norvegicum*, bind I, nr 24.

<sup>154</sup> Svenungsen, 2020, s.

<sup>155</sup> Vaughan, 1993, s. 44-45.

<sup>156</sup> Trædal, 2008, s. 158-159.

blir det i så fall et ledd for å sikre lojalitet hos Håkons undersåtter, som således blir en del av konsolideringen.<sup>157</sup>

Ser man derfor disse brevene samlet kan man kunne si at det var en korstogsbevegelse i Norge, attpåtil under ledelse av kong Håkon. Pave Gregor IX sitt brev gir det første tegnet, hvor det mer eller mindre blir en egen autorisering fra paven om at kong Håkon kan utøve korstog mot sine naboer. Videre blir også spørsmålet om syndsforlatelse tatt for seg, hvor Gregor IX innvilger de samme privilegiene til et eventuelt korstog i Norge til kong Håkon. Ikke bare blir han gitt syndsforlatelse, men både kongen, hans familie og gods blir satt under apostolisk vern, som jo er en del av korstogsprivilegiene. Dette gir definitive hint til en korstogsbevegelse i Norge. Det de nyere brevene fra Innocens IV gir derimot ikke like omfattende informasjon om syndsforlatelse som fra Gregor IX. Likevel gir blant annet brev 37 sånn sett solide tegn og privilegier, som dog ikke er i lik grad som syndsforlatelsen gitt av Gregor IX, om at pavemakten vil være hjelpelige til Håkon og hans kamp mot hedninger i riket hans.

Likevel må man sette opp de tendensene oppgaven har sett på hittil med den innledende definisjonen av korstog. Siden den tradisjonalistiske definisjonen frafaller helt må de pluralistiske forutsetningene være tilstede for å kunne påpeke korstog i Norge under Håkonsson. For å få svar på dette må primærkildene tolkes i vid forstand. Verken HHS eller Matteus sin krønike gir oss noen definitive svar på spørsmålet. Disse kildene gir oss istedenfor en samlet form for underbyggende bevis, med indirekte henvisninger uten noen konkrete holdepunkter for den pluralistiske definisjonen. Derfor må det istedenfor sees til brevene fra pave Gregor IX og Innocens IV. Disse brevene gir et mer nyansert blikk. Spesielt brevet fra Gregor tilsier at teorien stemmer. Siden det gjennom oppgaven er etablert at det fantes hedninger i Norge, samt tilgrensende hedninger i nordområdene, ser man at brevet gir Håkonsson muligheten til å føre korstog i Nord-Norge. Samtidig gir brevet også en annen viktig forutsetning, nemlig de kirkelige privilegiene i form av syndsforlatelse og apostolisk vern. Videre forsvinner ikke dette når Innocens IV tar over, men heller videreført med blant annet apostolisk vern. Dette tilsier, som nevnt over, at det eksisterte et pavelig initiativ til å begynne eller fortsette med korstog i Nord-Norge. Om et slikt korstog faktisk fant sted, med tanke på fraværet av andre primærkilders direkte henvisninger, må likevel anses som en reell mulighet. Tilsynelatende var det derimot ikke korstog på et overordnet og nasjonalt nivå, men

---

<sup>157</sup> Ibid.

dette passer inn under de tendensene man ser utover 1200-tallet og den europeiske korstogsbevegelsen, altså at det skjer lokale korstog mot lokale hedninger. I hvert fall kan det argumenteres positivt for at kong Håkon dannet grunnlaget for en korstogsideologi og -bevegelse som holdt seg gående også etter hans død.

## 2.6 Oppsummering

For å finne noen underbyggende bevis for teorien om korstog i Norge gjennom Håkon Håkonssons styretid må vi se på flere primærkilder. Gjennom HHS ser man en gjennomgående trend hvor Håkonsson er en god og kristen konge, men sagaen forteller oss lite om eventuelle korstog i Nord-Norge. Den korte oppsummeringen av Håkonssons virke gjennom livet er ikke nok til å underbygge denne teorien, men den gir indisier på den kristne iveren til Håkonsson. Matteus av Paris sine krøniker gir oss heller ingen direkte bevis for at det foregikk korstog i Norge, men den støtter opp og gir verdifull støtte til tanken om Håkonsson som en opplyst og rettferdig konge. Kanskje det sterkeste beviset på at det var en korstogsbevegelse i Nord-Norge, som faktisk utøvet korstog, er brevene fra pave Gregor IX, som gir Håkon Håkonsson privilegier og direkte autorisasjon for å utføre korstog i Nord-Norge. Videre ser man at det europeiske og pavelige politiske landskaper ser ut til å være til en viss grad pådriver for et eventuelt korstog i Norge, men som kong Håkon ikke nødvendigvis selv utøver på. Det man derimot ser er en korstogsbevegelse som kan sies å nå sitt klimaks med brevet fra pave Gregor IX.

Til tross for en manglende agering fra Håkonsson selv ser man likevel et økt konfliktnivå med blant annet skismatiske russere i nordområdene. For Håkonsson sin del kan det se ut som om tanken om å inngå et korstog i Nord-Norge frafaller helt. Likevel kan man si at i de lange linjene blir det etablert en korstogsbevegelse som holder seg over en lenger tid, med andre korstog i nord gjennom blant annet 1300-tallet.<sup>158</sup> Det kan virke som om Håkonsson igangsetter en korstogstendens i Norge, men hvis man ser til europeiske tendenser generelt kan det virke som om dette er på lokalt nivå.

## Konklusjon

Kan man altså si at det var noen form for korstog i Nord-Norge? Det er mange indirekte henvisninger og indisier som støtter denne teorien. I både HHS og i Matteus av Paris sine krøniker ser vi indirekte henvisninger til et korstog. Om ikke annet får vi bildet av en konge som støtter oppunder pavemakten og kristendommen på generelt nivå, og som har lagt fokus

---

<sup>158</sup> Svenungsen, 2010, s. 122.



på det å konsolidere kongemakt og kirke i et ungt Norge. Det er ikke før vi ser på brevene fra pave Gregor IX og Innocens IV at vi ser reelle tegn, og direkte autorisasjoner, for korstog i Norge. Likevel må dette tas med en klype salt. Blant annet stiller Svenungsen seg negativ til ideen, selv om han beskriver generelle korstogstendenser i nordområdene. Det er meg bekjent ingen andre tekster som henviser til korstog i Nord-Norge, i hvert fall ikke under føringen av kong Håkon. Selv om dette er tilfellet, er det interessant å sette opp en pluralistisk tankegang inn i begivenhetene presentert i oppgaven. Sett ut ifra oppgavens pluralistiske definisjon av korstog trenger man i første omgang en pavelig autorisasjon, for så andre privilegier i form av for eksempel syndsforlatelse. Dette ser man tydelig opp mot pave Gregor IX, som gir privilegier også i form av syndsforlatelse på lik linje med korstog til Det Hellige Land. Videre gjennom 1240 og 1250-tallet ser man også at pave Innocens IV gir liknende apostolisk beskyttelse til kong Håkon. Derfor frafaller ikke tanken nødvendigvis helt. Satt i sammenheng med andre korstogstendenser i Europa, hvor korstog også ble ført på lokalt nivå, er det derfor ikke langt unna å tro at det ble ført en form for korstog i Nord-Norge.

## Kilder:

*Diplomatarium Norvegicum: Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen*, saml. 1. P.T Mallings Forlagshandel. Christiania/Oslo. 1847.

Hødnebø, F., Magerøy, H. (1979) *Norges kongesagaer 4*. Gyldendal Norsk Forlag.

*Regesta Norvegica. 1 : 822-1263*. Christiania/Oslo, 1989.

Mundt, M. (Red.). (1977). | Tordsson, S., *Hákonar saga Hákonarsonar : etter Sth. 8 fol., AM 325 VIII,4:o og AM 304,4:o*. Oslo. Forlagssentralen. Hentet 08.05.21 kl. 20.13 fra [https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb\\_digibok\\_2017080107029](https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2017080107029)

## Litteratur:

Albrechtsen, E. (1997). *Danmark-Norge 1380-1814 – Fælleskabet bliver til 1380-1536*. Universitetsforlaget.

Allen, S.J., Amt, E. (2014). *The Crusades, A Reader*. (2. utg.). University of Toronto Press.

Bjørgero, N. (1967). Om skriftlige kilder for Hákonar Saga. *Historisk tidsskrift, nummer 4*, 186-228.

Imsen, S. (Red.). (2003). *Ecclesia Nidrosiensis 1153-1537 Søkelys på Nidaroskirkens og Nidarosprovinsens historie*. Tapir Akademisk Forlag.

Melve, L. & Ryymin, T. (Red.). (2018). *Historikerens Arbeidsmåter*. Universitetsforlaget.

Riley-Smith, J. (2014). *The Crusades, A History*. (3. utg.). Bloomsbury Publishing.

Svenungsen, P.B. (2010). *Korstog og kongemakt – ideologi og praksis, en studie av den europeiske korstogsbevegelsens betydning og påvirkning i det norske riket ca. 1160-1263*. [masteravhandling]. Universitetet i Bergen.

Svenungsen, P.B. (2016). *Norge og korstogene. En studie av forbindelsene mellom det norske riket og den europeiske korstogsbevegelsen, ca. 1050-1380*. [doktorgradsavhandling]. Universitetet i Bergen.

Svenungsen, P.B. (2020). *En kort introduksjon til korstogene*. Cappelen Damm.

Trædal, V. (2008) *Kirkesteder og kirkebygninger i Troms og Finnmark før 1800*  
[doktorgradsavhandling]. Universitetet i Tromsø.

Vaughan, R. (1993). *The Illustrated Chronicles of Maatthew Paris – Observations of Thirteenth-Century Life*. Alan Sutton Publishing.

Vaughan, R. (1958). *Matthew Paris*. Cambridge University Press.

